

ASYLSÖKANDE OCH PAPPERSLÖSA I CORONAPANDEMIN

DELRAPPORT FRÅN MEDBORGARNAS
CORONAKOMMISSION

Medborgarnas coronakommision 2022

www.medborgarkomission.se

Innehåll

Sammanfattning.....	2
Inledning.....	3
Definitioner	3
Bakgrund	3
Hur påverkas villkoren för asylsökande och papperslösa av covid-19-pandemin?	5
Vård och hälsa	5
Boendesituationen utgör en stor press för asylsökande och papperslösa under coronakrisen.....	6
Förvarstagna.....	7
Ökad rättsosäkerhet i coronakrisen	8
Ökad rasism.....	8
Svårare klara gymnasielagens krav	8
Ny utlänningslag.....	9
Svårare att genomföra utvisningar.....	9
Slutsatser	9
Referenser	11

Sammanfattning

Ett samhälle är bara så starkt som den svagaste länken, brukar det sägas. Humanitära organisationer använder sig i katastrofsituationer av filosofin att alltid tänka på den mest utsatta så att alla kommer med. *No one is safe until everyone is safe.*

Under pandemin har den filosofin varit haltande. I denna rapport visar vi hur asylsökande och papperslösa har drabbats hårt av pandemin på så sätt att deras levnadsvillkor försämrats (ekonomi, boende, möjlighet att klara studier och få uppehållstillstånd) och att de fått sämre möjligheter att skydda sig mot smitta och tillgång till vård. En särskilt utsatt grupp är de förvarstagna och Migrationsverket har fått hård kritik för att inte ha levt upp till sina skyldigheter enligt smittskyddslagen.

Den svenska migrationspolitiken har sedan en längre tid lett till att allt fler människor lever i vårt samhälle utan sociala skyddsnät, utan ekonomiska möjligheter att klara sig och utan tillgång till möjligheter att skydda sig mot sjukdom och få vård när de behöver. Om det är något ett samhälle inte har råd med i en pandemi är det ett skuggsamhälle. Pandemin, och kommande pandemier – liksom klimatkriser, krig, fattigdom – kommer dessutom på sikt med största sannolikhet att leda till fler flyktingar. Människors upplevda villkor kommer att driva dem på flykt, oavsett de mottagande samhällenas försök att stoppa dem.

Inledning

Medborgarnas coronakommission startades sommaren 2020 med målsättningen att skildra covidpandemin underifrån, från dem som på olika sätt påverkades av situationen. I den här rapporten beskriver vi hur asylsökande och papperslösa, en särskilt sårbar grupp i det svenska samhället påverkats av pandemin och hur detta i sin tur påverkar möjligheten att bekämpa smittan. Det är särskilt viktigt att uppmärksamma detta område med tanke på den nästan totala tystnad om denna grupp som rått i strömmen av information och vägledning i det offentliga Sverige under pandemin.

Delrapporten har tagits fram av Temagrupp Asyl som ingår i Medborgarnas coronakommission. Vi har intervjuat och tagit del av rapporter från nyckelaktörer inom frivilligorganisationer som följer flyktingars villkor. Det handlar i första hand om Föreningen Stöttepelaren - för ensamkommande barn och ungdomar, FARR (Flyktinggruppernas Riksråd) och Asylkommissionen (ett forskningsinitiativ som är ett samarbete mellan FARR och Institutionen för Kultur och samhälle vid Linköpings universitet).

Vi har också fått vittnesmål från ett antal personer som själva stöder asylsökande och som noterat vilka problem som drabbat dem. I det sammanhanget har vi också tagit del av nyhetsrapporteringen, framför allt om villkoren på förvaret.

Definitioner

Migrant – enligt FN-organisationen IOM (International Organization for Migration, 2019) är en migrant en person som flyttar bort från sin vanliga vistelseort, oavsett om det är inom ett land eller över en internationell gräns, tillfälligt eller permanent, och av olika skäl.

Flykting – en person som befinner sig utanför sitt hemland och på grund av ”välgrundad fruktan för förföljelse på grund av sin politiska eller religiösa övertygelse eller på grund av ras, kön, nationalitet, sexuell läggning eller för att den tillhör en viss folkgrupp” (Utlänningslagen, 2005)

Asylsökande - utländsk medborgare som ansökt om asyl men ännu inte fått sin ansökan slutligt prövad av Migrationsverket.

Anhöriginvandrare – en person som kommer till Sverige efter att ha fått uppehållstillstånd på grund av anknytning till en närstående som redan bor i Sverige.

Papperslös – en beteckning som används för människor som befinner sig i Sverige utan legalt tillstånd och kan innefatta personer som har fått avslag på sin asylansökan och personer vars uppehållstillstånd eller visum har gått ut.

Bakgrund

Under covidpandemin har det blivit tydligt att samhällsskyddet mot pandemier inte är starkare än den svagaste länken. Det gäller även i global skala. WHO:s generaldirektör Tedros Adhanom Ghebreyesus har upprepade gånger förklarat detta på presskonferenser: *No one is safe until everyone is safe.*

Det är därför viktigt att se hur sårbara grupper drabbas under pandemin, likaväl som hur skyddet mot pandemier påverkas av att samhället tillåter vissa grupper att bli sårbara.

Asylsökande och papperslösa är sådana sårbara grupper, som riskerar att hamna utan skydd i pandemin. Det handlar om relativt stora grupper. Antalet asylsökande har visserligen drastiskt minskat sedan år 2015 då 163 500 personer kom till Sverige och sökte asyl. Av dessa var 70 384 barn varav 35 369 var ensamkommande barn och ungdomar (som anlände utan sina vårdnadshavare).

Året därpå infördes den så kallade tillfälliga begränsningslagen som gällde retroaktivt från 24 november 2015 (SFS 2016:752). Lagen införde tillfälliga uppehållstillstånd som regel och inskränkte skyddsgrunderna för att få uppehållstillstånd samt försvårade familjeåterförening. Protesterande vårdpersonal påpekade att internationella studier visat samband mellan psykisk ohälsa hos flyktingar och svårigheter med familjeåterförening och tillfälliga uppehållstillstånd (Joelsson m.fl., 2015).

Sedan dess har antalet asylsökande legat på en låg nivå även jämfört med åren före 2015. År 2020 ansökte 12 991 personer om asyl. Men många av dem som har kommit under de gångna åren lever fortfarande i osäkra tillstånd, efter att ha överklagat beslut eller med tillfälliga uppehållstillstånd.

Tidigare hade den som höll kontakt med myndigheterna och inte gömde sig efter avslag på ansökan få fortsätta att bo i Migrationsverkets boende och behålla dagbidrag. År 2016 drogs den möjligheten in genom en regeringsproposition (Regeringsproposition, 2016) som innebar en ändring i LMA-lagen (SFS 1994:137) utom i en del fall för barnfamiljer. Ändringen har drastiskt försämrat situationen för papperslösa, även för dem som har utvisningar som inte går att verkställa. Gamla personer kan vräkas från äldreboenden och funktionshindrade sätts på gatan. Lagändringen ledde inte till att antalet som återvände ökade, tvärtom, eftersom myndigheterna förlorade kontakten med personerna. Av det skälet var polisen redan från början mot lagändringen.

Begränsningslagen förlängdes 2019 och i juni 2021 antogs ändringar i utlänningslagen (2021:1189). De innebär i stort sett att begränsningslagens inskränkningar permanentas. Ett undantag är att möjligheten till uppehållstillstånd av "ömmande omständigheter" återinfördes. Samtidigt infördes en möjlighet för en vuxen person som vistats i Sverige med uppehållstillstånd och fått en särskild anknytning till landet att få fortsatt uppehållstillstånd om omständigheterna är "särskilt ömmande". Detta är dock inte en utvidgning i förhållande till utlänningslagen som den såg ut 2015, utan har tillkommit för att motverka orimliga konsekvenser av att alla tillstånd numera är tidsbegränsade.

Den "nya gymnasielagen" 2018 innebar att vissa ungdomar skulle få tillfälligt uppehållstillstånd i 13 månader med möjlighet till förlängning om personen under den tiden påbörjat en godkänd utbildning (SFS 2017:353). Efter avslutad utbildning (inom planerad tid) skulle de kunna få permanent uppehållstillstånd om de hittade stadigvarande försörjning inom sex månader. 7 500 personer fick uppehållstillstånd enligt lagen. Lagen fick stark kritik från många organisationer i civilsamhället bland annat för godtyckliga regler om vem som omfattades, att det var oförutsägbart vilka utbildningar som godkändes och att det var mycket svårt att hitta arbete med Migrationsverkets tolkning att det borde vara en anställning med minst två års varaktighet (Fridell Anter, K., 2021, ss. 306–318). De stora kullarna som fått uppehållstillstånd enligt lagen har gått ut eller kommer att gå ut under 2021 eller 2022. Från juli 2021 gäller en ny, särskild gymnasielag, som ger möjlighet att söka förlängt uppehållstillstånd för studier fram till 23 december 2023. Det fanns förslag om att de som omfattades av gymnasielagen skulle få längre tid på sig att skaffa stadigvarande försörjning, ett år i stället för ett halvår. Förslaget röstades ned i riksdagen.

Många asylsökande har blivit kvar i Sverige efter avslag eftersom de själva bedömt att de inte kan resa tillbaka till hemlandet eller det visat sig omöjligt att verkställa utvisningar dit – något som nästan blivit regel under pandemin. Det beräknas att mellan 10 000 och 35 000 personer lever som papperslösa i Sverige (Migrationsinfo.se, 2020).

Hur påverkas villkoren för asylsökande och papperslösa av covid-19-pandemin?

Vård och hälsa

Asylsökande har haft svårt att följa de allmänna rekommendationerna och riktlinjerna för att skydda sig för smitta under pandemin. Deras hälsosituation är redan före pandemin ofta sämre än för befolkningen i stort.

Migranter i allmänhet har inte säkert en sämre hälsa än den infödda befolkningen i det land de anländer till. Det finns till och med tecken på att migranter ofta är yngre och friskare än majoritetsbefolkningen, även om det varierar bland annat beroende på migrationspolitiken. Asylsökande är däremot tydligare en sårbar grupp eftersom de ofta relativt nyligen kommit från krig, konflikter och förföljelser, och eftersom deras situation i Sverige är mer osäker så länge de inte fått uppehållstillstånd. Vidare har den limbosituation som har uppstått med långa asylprocesser efter 2016 och situationen idag med tillfälliga uppehållstillstånd som försätter människor i en evig ansökningsprocess en inverkan på det psykiska måendet (Läkare utan gränser, 2018). Papperslösa är på grund av sin osäkra situation - med brist på boende, brist på social trygghet och inkomst och ständig rädsla för att utvisas - en ännu mer sårbar grupp.

De hälsorisker som framför allt drabbar asylsökande och papperslösa är psykisk ohälsa. De har ofta högre risk för vanliga psykiska tillstånd som depression och ångest samt för PTSD, posttraumatiskt stressyndrom, som ett resultat av de svåra händelser de varit med före och under migrationen.

Under åren efter 2015 kom det flera rapporter om att ensamkommande barn och ungdomar gjorde självmordsförsök eller självmord. En rapport från Karolinska Institutet visade att självmordstalet bland ensamkommande asylsökande barn och unga i Sverige under 2017 var mycket högre än motsvarande tal för den jämnåriga populationen i Sverige (Hagström m.fl., 2018).

I intervjuer som Folkhälsomyndigheten (FHM) gjort med frivilligorganisationer som möter asylsökande och papperslösa vittnar de om att de sett tecken på ökad fysisk och psykisk ohälsa hos nyanlända, asylsökande, ensamkommande och tillståndslösa. I en tvärsnittsstudie som Uppsala universitet genomförde på FHM:s uppdrag rapporterade flyktingar som intervjuats i en webbenkät om tillståndet under pandemin. Trots att de utgjorde en selekterad grupp som inte är representativ för de mest utsatta rapporterade de om ökad psykisk ohälsa, sämre ekonomi, större svårigheter att få arbete, ökade svårigheter i migrationsprocessen samt mindre samhörighet med och sämre behandling från personer i Sverige (FHM, 2021a).

Risken för att insjukna i covid-19, att vårdas på IVA för sjukdomen och att avlida i covid är högre för utrikesfödda i Sverige än för inrikesfödda. En del av skillnaden förklaras av skillnader i socioekonomiska förhållanden och boendeförhållanden (FHM, 2021b). Det finns ingen separat statistik för asylsökande och papperslösa.

Tillgången till vård är förstås avgörande när en allvarlig sjukdom grasserar i befolkningen. Men samtidigt är just bristen på tillgång till vård ett återkommande problem för asylsökande och papperslösa. Visserligen har asylsökande sedan 2008 och papperslösa sedan 2013 enligt lagen tillgång till vård som inte kan anstå, vilket enligt Socialstyrelsen ska uttolkas som en vid rättighet (Socialstyrelsen, 2013). Asylsökande och papperslösa barn har rätt till samma vård som alla andra

barn. Men i realiteten föreligger det fortfarande stora hinder för dessa grupper att i praktiken få åtnjuta den rättigheten (Röda Korset, 2018). Orsakerna kan vara flera, från okunskap hos vårdpersonalen till ren diskriminering. Nya personer i landet är ofta okunniga om det svenska vårdssystemet och har svårt att hitta rätt i det. Språkliga och kulturella faktorer kan spela roll. Konsekvensen är att asylsökande och papperslösa inte får jämlik vård för sina behov. Vi kan också notera Socialstyrelsens starka kritik av begreppet "vård som inte kan anstå":

"Begreppet vård som inte kan anstå är inte förenligt med medicinsk yrkesetik, är inte medicinskt tillämpligt i sjukvården och riskerar att äventyra patientsäkerheten. I detta har Socialstyrelsen stöd av de samlade vårdprofessionerna" (Socialstyrelsen, 2014, s.7).

I en intervju våren 2020 med Stöttepelarens ordförande Karin Fridell Anter bekräftade hon bilden att vården inte tar emot de ensamkommande ungdomar som hon möter. Vårdcentraler ger så lite vård som möjligt, till exempel råd om Alvedon vid smärta utan utredning. Ytterligare ett hinder är att papperslösa inte vågar söka vård av rädsla för att vårdenheten – i strid med sekretesslagen - ska kontakta polisen.

Frivilligorganisationerna beskriver i FHM:s intervjuer svårigheten att få tillgång till vårdresurser även för covid. Språksvårigheter, okunskap om rätten till vård och svårigheter att använda digitala verktyg som Bank-id har varit hinder. Organisationer som Röda Korset, FARR m.fl. har rapporterat att personerna ibland inte fått tillgång till test och att vare sig 1177 eller vårdcentraler varit villiga att hjälpa dem vidare när de saknat digital kunskap (FHM, 2021a). Rapporter från vårdpersonal som medborgarkommissionens asylgrupp har tagit del av tyder på att de vårdcentraler som vaccinerar har fått använda sig av uppsökande verksamhet för att kunna vaccinera asylsökande.

Medborgarkommissionen har fått larm från stödpersoner för ensamkommande i ett par olika regioner i Sverige om att unga asylsökande nekats testning med hänvisning till att det inte är vård som inte kan anstå. I ett fall hade personerna hänvisats till att testa sig i en annan del av länet i fråga, vilket ju innebär en resekostnad för personer utan ekonomiska resurser. Att vägra personer testning strider direkt mot Socialstyrelsens riktlinjer (Socialstyrelsen, 2022). I medborgarkommissionens asylgrupp har vi kunnat hjälpa personerna direkt med information om deras rättigheter.

Boendesituationen utgör en stor press för asylsökande och papperslösa under coronakrisen

Vuxna *asylsökande* erbjuds boende på Migrationsverkets förläggningar men många föredrar att bo i eget boende. Migrationsverkets boenden är ofta trånga och har delade gemensamhetsutrymmen, något som ökar smittrisken under pandemin. De som flyttar söker sig ofta till bostadsområden i städernas förortsområden (ofta på grund av närhet till det privata nätverket) Även där utgör trångboddheten en riskfaktor i pandemin. Det förstärks av att de fast boende i samma områden ofta tillhör de yrkesgrupper som inte kunnat jobba hemifrån under pandemin.

Ensamkommande asylsökande under 18 år får bo antingen på ett HVB-hem (hem för vård och behandling) eller i ett familjehem. Efter 18 förväntas den som fortfarande är asylsökande att flytta till Migrationsverkets boenden, som ligger spridda i landet. Enligt Karin Fridell Anter flyttar de flesta ändå inte till ett av Migrationsverkets boenden, eftersom de förlorar sitt nätverk och inte kan gå i skolan. Så då har de i stället försökt att få bostad via kontakter eller bo hos kompisar eftersom de inte har råd att hyra bostad. Många har bott hos frivilliga stödpersoner som i hög grad är pensionärer vilka rekommenderats att undvika sociala kontakter mer än andra. Så under pandemin har de asylsökande ungdomarna ofta tvingats flytta ut och hitta andra lösningar.

De som fått *uppehållstillstånd enligt gymnasielagen* har rätt till studiemedel och kan hyra en bostad. De förväntas skaffa bostäder på samma sätt som svenska ungdomar men till skillnad från många av dessa har de inga föräldrar som kan stödja dem. I storstadsregionerna är möjligheten att hitta ett boende liten på grund av rådande bostadsbrist och hög efterfrågan; många unga vuxna bor kvar hemma eller i andra och tredje hand, något som är svårt utan nätverk.

Papperslösa har inte rätt till boende eller ekonomiskt stöd från Migrationsverket utan är helt beroende av civilsamhällets insatser. Många har flytt vidare till andra länder vilket försvårats under pandemin.

De intervjuade frivilligorganisationerna beskriver också hur nyanlända, asylsökande och papperslösa fått svårare att få kontakter med de myndigheter som de ofta är beroende av i sin migrationsprocess. Dessutom har de blivit mer isolerade sedan frivilligorganisationerna själva ofta tvingats stänga ned sina sociala träffpunkter (FHM, 2021a).

Ekonomi är ett hinder för asylsökande – och givetvis i ännu högre grad för papperslösa – att ordna ett boende. Dagersättningarna är låga och personer får dela lägenheter med många eller hyra en soffa hos bekanta. Resultatet är att de haft svårt att isolera sig och stanna hemma vid förkylningstecken och att det kan bli svårt att hålla hygien.

För papperslösa är ekonomin ännu osäkrare. Migrationsverket har ingen skyldighet att ge ekonomiskt bistånd efter att tidsfristen för frivilligt återvändande har gått ut utom i specifika särskilda fall, som huvudsakligen gäller barnfamiljer. Inte heller har socialtjänsten skyldighet att bevilja ansökan om ekonomiskt bistånd för personer som befinner sig i Sverige utan någon legal status.

I FHM:s intervjuer uppger Röda Korset att de sett en ökning av antalet strukturellt hemlösa, det vill säga personer som saknar bostad för att de inte har ekonomiska förutsättningar (FHM, 2021a).

Många har också blivit av med tillfälliga anställningar eller timanställningar under pandemin, vilket ibland inneburit att de förlorat arbetstillstånd och blivit papperslösa. En del av dem har tvingats acceptera svartjobb med mycket låga löner (FHM, 2021a).

Förvarstagna

Det har kommit rapporter om otrygghet och brist på smittskydd på förvaren, där de som fått utvisningsbesked och bedöms kunna avvika förvaras.

Asylkommissionen skickade våren 2020 ut en digital enkät till förvarstagna personer om villkoren på förvaren (Häyhtiö, S. m.fl., 2021). De fick 58 svar vid en tidpunkt då den totala beläggningen på förvaren var 263 personer. Svaren visade sammanfattningsvis omfattande brister: Trots minskning av beläggningen gick det inte att hålla social distans. Mindre än en fjärdedel av de som svarat uppgav att personalen använde skyddshandskar och fler än hälften angav att det saknades handsprit på deras avdelning. Städ- och måltidsrutiner var bristfälliga och det saknades systematisk screening av nya förvarstagna utförd av vårdutbildad personal. Närmare 60 procent av de svarande hade känt sig sjuka eller haft symtom på covid-19 och personer som uttryckligen bett att få besöka vårdpersonal hade nekats det. Oron var stor bland de svarande för att isoleras med andra smittade och flera vågade inte sova i sitt rum eller avstod från att äta av rädsla för att bli smittade. De hade inte fått psykosocialt stöd trots egna önskemål om detta.

Asylkommissionen menade att Migrationsverket brast i sitt uppdrag att se till att förvarstagna behandlas på ett värdigt, humant och rättssäkert sätt samt att säkerställa tryggheten för både förvarstagna och personal. Slutsatsen är att Migrationsverket brustit i sin implementering av

smittskyddslagen, FHM:s föreskrifter samt Migrationsverkets egna instruktioner och åtgärdsplaner för att förhindra smittspridning. Eftersom personerna är förvarstagna är det personalens uppgift att tillgodose rättigheten att få vård efter behov.

Justitieombudsmannen, JO, genomförde i maj 2020 en föränmäld inspektion (enligt ett tilläggsprotokoll till FN:s tortyrkonvention) vid förvaret i Märsta. Inspektionen bekräftade i stort sett de brister som framkommit i enkäten (Riksdagens ombudsman, 2020). Det framkom också i inspektionen att personalen kände osäkerhet kring hur de skulle hantera situationer där förvarstagna visade symtom eller var smittade. Inspektionen tog inte upp de förvarstagnas behov av psykiskt stöd.

Europarådets kommitté mot tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning, CPT, gjorde 2021 en inspektion av ett par av förvaren i Sverige. De svenska myndigheterna uppmanades att vidta åtgärder för att påtagligt förbättra tillgången till sjukvård för de förvarstagna. Rapporten betonar behovet av tillgång till psykiatrisk och psykologisk vård (CPT, 2021). Stöttepelaren och medborgarkommissionens asylgrupp har fått enskilda larm från förvaren som stämmer med bilden i Asylkommissionens enkät. Det som påtalats av en anhörig till en förvarstagen var bland annat att anhöriga nekades att träffa personen under en period då videoutrustningen var trasig, så att det överhuvudtaget inte gick att hålla kontakt. Personalen fick jobba utan skyddsutrustning men anhöriga med skyddsutrustning fick inte komma in.

Vid förvaret i Gävle gick ett 15-tal intagna ut i hungerstrejk i januari 2021 och klagade bland annat på att de visste att det fanns coronasjukdom på förvaret men att de som förvarstagna inte fick någon information. Intagna fick inte heller den medicin som läkare hade ordinerat.

En del av dem som släpps ut från förvaren då utvisningar inte kan verkställas och beläggningsbehövt minskas kommer ut utan någonting. Utan att veta om de är smittade eller inte, utan ett öre på fickan, utan ägodelar. Karin Fridell Anter beskrev hur dessa personer blir helt beroende av stöd från volontärer – som i sin tur ofta är pensionärer och inte borde ha den sociala kontakten.

Ökad rättsosäkerhet i coronakrisen

Advokatsamfundet påtalade tidigt under asylkrisen att själva rättsprocessen för asylsökande blir mer osäker nu när intervjuer och förhandlingar sker via telefon eller videolänk. Samfundet menar att den här processen skiljer sig från andra rättsprocesser, eftersom personerna har speciella språkproblem och domstolens överväganden i så hög grad beror på personens trovärdighet (Sveriges advokatsamfund, 2020).

Ökad rasism

I början av coronakrisen var det flera av de ensamkommande, framför allt från Afghanistan, som uppfattade att folk tog avstånd från dem till exempel i kollektivtrafiken. De tolkade det som att det berodde på att de liknade personer från Östasien och att människor var rädda för att de skulle vara smittbärare. Sannolikt har de reaktionerna minskat, idag när epidemin inte är lika förknippad med Kina som tidigare.

Ökad rasism i det offentliga rummet idag har sannolikt mer att göra med den migrationspolitiska debatten än med coronakrisen som sådan.

Svårare klara gymnasielagens krav

Det har blivit svårt att klara gymnasielagens krav under pandemin.

Självklart är det svårare att få studero om man inte har en ordentlig bostad utan bor på någons soffa. Dessutom har de ensamkommande drabbats extra hårt av att gymnasieskolan i perioder varit

stängd. De har inget hem där de i lugn och ro kan studera, de har inte alltid egna datorer och alla skolor har inte låtit elever ta hem datorer. De har dessutom ofta behövt det lärarstöd man kan få i skolan. De som har gått på yrkesförberedande linjer har inte kunnat fullgöra dessa.

Gymnasielagens regler har också ofta gjort det omöjligt att hitta egna lösningar på situationen, till exempel att flytta till annan ort för att få en bostad. Tillståndet ges nämligen bara för en viss individuell studieplan vilket gör det mycket svårt att byta skola.

Slutligen kan man förstås räkna med att det varit svårare att få jobb för dem som står längst från arbetsmarknaden under pandemin, då många personer inom till exempel servicenäringar blivit permitterade eller förlorat sina jobb. Frivilligorganisationer rapporterar om att fler av dessa ungdomar hamnat i papperslöshet (FHM, 2021a).

Sammantaget har pressen på de ungdomar som fått uppehållstillstånd enligt gymnasielagen ökat kraftigt under pandemin.

Ny utlänningslag

Den nya lagen innebär att alla uppehållstillstånd som regel ska vara tidsbegränsade. Det kommer att ställas högre krav på anställning för att kunna söka om permanent uppehållstillstånd.

För att kunna återförenas med sin familj genom anhöriganknytning krävs att den med tillfälligt uppehållstillstånd har en varaktig anställning, en tillräckligt hög inkomst och en bostad som uppfyller vissa krav på antal rum och storlek. Under pandemin har många arbetstillfällen inom serviceyrken och andra branscher upphört vilket har försvårat läget ytterligare för den här gruppen eftersom arbetstillfällena har minskat.

Svårare att genomföra utvisningar

Det är svårt att genomföra utvisningar då många länder inte vill ta tillbaka sina medborgare. Det är dessutom förbjudet att utvisa en person om hen riskerar att utsättas för tortyr. Under pandemin har ytterligare en faktor lagts till utmaningen då de flesta länder har stängt sina gränser under lång tid och fortfarande har stängda gränser. Detta försätter många individer i svårigheter, bland annat eftersom försörjningsmöjligheterna är små för den som inte har rätt att stanna i Sverige. Migrationsverket får ha människor i högst 12 månader i förvar i väntan på utvisning. Det ekonomiska stöd en asylsökande får från Migrationsverket upphör när tidsfristen för frivilligt återvändande upphör vilket gör att människor i praktiken står utan ekonomiskt stöd och utan möjligheter att ta en laglig anställning. Sammanfattningsvis innebär det att allt fler personer som inte får uppehålla sig i landet men inte heller har möjlighet att lämna det kommer att hamna i en mycket osäker livssituation.

Slutsatser

Vi har med denna rapport visat på en rad brister som existerar i det svenska samhället och som blivit extra tydliga under pågående pandemi.

Av omsorg om de mest utsatta och av omsorg om hela samhället behöver migrationspolitiken och villkoren för de asylsökande och papperslösa som finns i vårt land ändras i grunden. Under pandemin har vi sett den motsatta utvecklingen, men en skärpning av migrationslagstiftningen som gör det än svårare för människor på flykt att få trygghet i Sverige. Vi förordar fem områden där respekten för mänskliga rättigheter måste efterlevas för att rusta samhället så att alla som befinner sig i samhället räknas in vid kris:

- Migrationspolitiken måste i grunden förändras så att den lever upp till FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna. Ingen ska behöva leva i ett skuggsamhälle.
- Ändra LMA-lagen så att personer med utvisningsbeslut behåller möjlighet till boende, rätt att arbeta och dagbidrag som asylsökande.
- Krisberedskap och samordning från myndigheter måste utgå från de mest utsatta och de med minst resurser för att smittskyddsriktlinjer ska nå asylsökande och papperslösa – detta för att underlätta möjligheten för målgruppen att följa allmänna smittskyddsriktlinjer vad gäller att undvika smitta, testa sig, vaccinera sig och få vård vid behov.
- Vård som inte kan anstå har slutligen visat sig vara en regel som bidrar till att människor förvägras nödvändig vård, och därmed också visat sig vara en fara för samhällsskyddet i en pandemi. Vård bör endast ges utifrån medicinska behov.
- Följ uppmaningen från bland andra EU:s människorättskommissionär att omedelbart upphöra med förvarstaggande av asylsökande och papperslösa och frisläpp samtliga frihetsberövade personer för att skydda dem från smitta.

Referenser

CPT. (2021). Report to the Swedish Government on the visit to Sweden carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 18 to 29 January 2021.

Folkhälsomyndigheten. (2021 a). *Hur har folkhälsan påverkats av covid-19-pandemin?* Samlad bedömning utifrån svensk empiri och internationell forskning under 2020. (Artikelnummer: 21022). <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/a016b4549def4b0baf1b3e23576e26c0/hur-har-folkhalsan-paverkats-covid-19-pandemin.pdf>

Folkhälsomyndigheten. (2021 b). *Utrikesfödda och covid-19 Konstaterade fall, IVA-vård och avlidna bland utrikesfödda i Sverige 13 mars 2020 –15 februari 2021.* (Artikelnummer: 21051). <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/2dddee08a4ec4c25a0a59aac7aca14f0/utrikesfodda-och-covid-19.pdf>

Fridell Anter, K. (2021). De o(rätt)färdiga gymnasielagarna. I I. Eckerman & K. Anter (red.) *Den onödiga flyktingkrisen*. Migra förlag och Stöttepelaren.

Hagström, A, Hollander A-C., Mittendorfer-Rutz, E. (2018) *Kartläggning av självskadebeteende, suicidförsök, suicid och annan dödlighet bland ensamkommande barn och unga*, Rapport (2018). Institutionen för klinisk neurovetenskap, avdelningen för försäkringsmedicin, Karolinska Institutet.

Häyhtiö, S., Lindberg, A., Lundberg, A., & Rundqvist, E. (2021). *Frihetsberövade människor i Coronakrisen*. Linköpings universitet, FARR.

International Organization for Migration (8 maj 2019). *Key migration terms*. <https://www.iom.int/key-migration-terms>

Joelsson, L., Sundvall, M., Assel, K., Sato, K., Hohn, P., Edlund, A.S., Söderlund, N., Stefenson, A., Corbo, V., & Hermansson Tham, J. (30 december 2015). Nya asylregler hotar den psykiska hälsan. *Svenska Dagbladet*,. Sthlm.

Läkare utan gränser (2018). *Ett liv i limbo*. (Rapport) <https://lakareutangranser.se/sites/default/files/media/rapport-ett-liv-i-limbo-msf.pdf>

Migrationsinfo.se. Papperslösa (25 november 2020). <https://www.migrationsinfo.se/migration/sverige/papperslosa/>

Regeringens proposition (2016). 2016/17:172 . Ett sammanhållet mottagande med tidsbegränsade uppehållstillstånd.

<https://www.regeringen.se/498ee8/contentassets/1d86ad986c234889bde7fb87a967cb5e/ett-sammanhallet-mottagande-med-tidsbegransade-uppehallstillstand-prop.-201617172>

Riksdagens ombudsman (11 juni 2020). *Föränmäld Opcat-inspektion av Migrationsverket, förvaret i Märsta, den 26 och 27 maj 2020*. Protokoll. Dnr O 23 2020. https://www.io.se/Global/NPM-protokoll/NPM-protokoll%20O_23-2020.pdf

Röda Korset. (2018). *Nedslag i verkligheten – tillgång till vård för papperslösa*. (Rapport) Svenska Röda Korsets vårdenhet.

Socialstyrelsen (2014) *Vård för papperslösa, Vård som inte kan anstå, dokumentation och identifiering vid vård till personer som vistas i landet utan tillstånd*. (Rapport). (Artikelnummer 2014-2-28). <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2014-2-28.pdf>

Socialstyrelsen (2016) *Hälso- och sjukvård och tandvård till asylsökande och nyanlända. Delrapport 2016 (Delrapport)* Artikelnummer 2016-5-1. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/kunskapsstod/2016-5-1.pdf>

Socialstyrelsen. (2022). *Vilken vård ska en region erbjuda asylsökande och papperslösa?*: www.socialstyrelsen.se/stod-i-arbetet/asylsokande-och-andra-flyktingar/halsovard-och-sjukvard-och-tandvard/erbjuden-varld/

Svensk författningssamling (1994) Lag (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl.

Svensk författningssamling (2008) Lag (2008:344) om hälso- och sjukvård åt asylsökande m.fl.

Svensk författningssamling (2013) Lag (2013:407) om hälso- och sjukvård till vissa utlänningar som vistas i Sverige utan nödvändiga tillstånd

Svensk författningssamling (2016) Lag (2016:752) om tillfälliga begränsningar av möjligheten att få uppehållstillstånd i Sverige

Svensk författningssamling (2019) Lag om ändring i lagen (2018:755) om ändring i lagen (2017:353) om uppehållstillstånd för studerande på gymnasial nivå

Svensk författningssamling (2021) Lag om ändring (2021:1189) i Utlänningslagen (SFS 2005:716)

Svensk författningssamling (2017) Lag (2017:353) om uppehållstillstånd för studerande på gymnasial nivå

Sveriges Advokatsamfund. Brev till Migrationsverket generaldirektör. "Angående Migrationsverkets nya rutiner för genomförandet av muntliga utredningar med anledning av coronavirusets spridning", 15 maj 2020.